

SOCIALNA MISEL

LJUBLJANA

L. VI.

1 · 9 · 2 · 7

ŠT. 2.

VSEBINA 2. ŠTEVILKE Z DNE 1. FEBRUARJA 1927.

Članki in razprave:

	Stran
Smodej Fr.: Borba za norveško državno samostojnost	25
Dulibić B.: Fašistički sindikalizem. (Konec.)	28
Jeraj, dr. J.: Nova mladina	31
Voršič Jos.: Mirovni problem	35
Erjavec Fr.: Pregled zgodovine delavskega gibanja med Slovenci. (Dalje.)	39

Pregled:

Politični pregled:

Wendel H.: Aus der Welt der Südslaven. (E.)	43
Literatura	43

Kulturni pregled:

Naše prosvetno delo. (V. Z.)	43
Literatura	44

Socialni pregled:

Konec naše socialne politike. (J. Š.)	44
Nemški načrt gospodarskega parlamenta. (Dr. Čampa.)	45

Gospodarski pregled:

Slike iz nemškega gospodarstva. (Konec prih. — Dr. Čampa.)	47
--	----

„SOCIALNA MISEL“ izhaja vsakega prvega v mesecu. — Urejuje jo in oblastem odgovarja Fran Erjavec, na čigar naslov (Ljubljana, Poljanska cesta št. 18) je pošiljati tudi rokopise. — Upravništvo je v Ljubljani, Jugoslovanska fiskarna, kolportажni oddelek, Poljanski nasip 2. — Za Italijo je poverjeništvu v Gorici, Via Carducci 2. Naročnina za vse leto znaša 50 Din, za Italijo 25 lir, za ostalo inozemstvo 60 Din. — Izdajatelj: Dr. A. Gosar, Ljubljana. — Tiska jo Jugoslovanska fiskarna v Ljubljani, za katero odgovarja Karel Čeč.

Fr. Smodej:

Borba za norveško drž. samostojnost.

Noben narod ni pokazal v borbi za svoje državnopravne ideale tako odpornost in vztrajnost, kakor irski narod. Po 700 letnem odporu, ki je zahteval skoraj neverjetne žrtve odpovedi in krvi, je irski narod dosegel svoj cilj. To borbenost in žilavo vztrajnost irskega naroda si je mogoče razlagati samo iz značaja njegove narodne individualnosti in predvsem iz dejstva, da je koreninila borba irskega naroda v najvišjih njegovih idealih, v verstvu. Zato Irci niso odnehali, ko so svoj keltski jezik tako rekoč že izgubili in se jezikovno poangležili.

Razen Ircev imamo zgled v Norvežanih, kaj doseže narod v svojem državnopravnem stremljenju, ako je narod zdrav, odločen in dosleden in ako je v svojih zahtevah enodušen ter vztrajen.

Norveška je bila od leta 1536. danska provinca. V toku časa, vsled vojnih dogodkov je Norveška izgubila svoj parlament in danska kultura in danski književni jezik sta v Norveški skoraj izključno zagospodarila. Po mirovni pogodbi, sklenjeni 4. januarja 1814, je danski kralj Friderik VI. moral odstopiti Norveško Švedski. Norvežani se tej določbi mirovne pogodbe niso hoteli pokoriti kljub proglasu švedskega kralja Karla XIII, v katerem je obljubil norveškemu ljudstvu konstitucijo z lastnim narodnim zastopstvom in davčnim pravom. Norvežani so mislili na svojo samostojnost, na svojo lastno državnost. Državni namestnik na Norveškem, danski princ Kristijan Friderik je 19. februarja 1814 izdal na narod poslanico, s katero je bil storjen prvi korak za svobodno norveško ustavo. Nadel si je naslov regenta in pozval Norvežane, da si samostojnost države zagotovijo, če treba, z žrtvami krvoprelitja; predlagal je, da narod izvoli zastopnike za državni zbor, ki naj bi se sestal 10. aprila v Eidsvoldu in napravil ustavo. Tekom meseca marca je ljudstvo po cerkvah slovesno zapriseglo, da bo ščitilo svojo državno samostojnost in je izvolilo poslance. 2. marca je regent imenoval vladni svet, čigar člani so bili postavljeni na čelo peterih pokrajin in poverjeni z notranjim vodstvom države, zunanjo politiko je prevzel regent sam.

Več kot polovica od 112 državnih poslancev je bilo uradnikov, ki se niso tresli in prodajali, marveč vztrajali, ker so bili enega duha in ene volje z ljudstvom. 17. maja že je bila ustava sprejeta in regent izvoljen za norveškega kralja. Naslednji dan je kralj določil, da se vladni svet in vladni svetniki imenujejo državni svet in državni svetniki, 19. maja je prisegel na ustavo in člani državnega zbora na ustavo in zvestobo do kralja.

Švedska ni priznala norveške ustave in kralja Kristijana Friderika. Velesile, ki so jamčile, da se bo pogodba v Kielu izvršila, so poslale komisarje v Kodanj in v Norveško, da bi pregovorile Kristijana, da se odpove kraljevemu dostojanstvu in da Norveška izvrši kielsko pogodbo. Kristijan pa je bil pripravljen prepustiti le stortingu (državnemu zboru), da odloča o njegovi odpovedi. Komisarji so se s tem stališčem zadovoljili in svetovali švedskemu kralju Karlu Janezu, da na to pristane. Ta pa je zahteval brezpogojno odpoved in zasedbo obmejnih trdnjav. Vnela se je vojna, in ker Kristijan ni imel ne potrebne vojske ne potrebnih vojnih sredstev, je sklenil premirje, v katerem se je zavezal, da se bo odpovedal prestolu in sklical storting, švedski kralj pa, da bo priznal norveško ustavo brez vsake spremembe razen toliko, kolikor zahteva to združitev obeh držav, kar pa se naj stori v sporazumu s stortingom.

Kristijan je sklical storting in podal izjavo, da polaga krono v ljudske roke in da odvezuje ljudstvo od prisege zvestobe. Storting je 20. oktobra sklenil, da naj se Norveška kot samostojna država združi s Švedsko pod enim kraljem, in je nato obravnaval s komisarji švedskega kralja o potrebnih izpremembah ustave. Sporazumeli so se in storting je priznal Kristijanovo odpoved na norveški prestol in soglasno volil Karla XIII. za norveškega kralja, ki je po šestih dneh prišel v storting, sprejel ustavo in predal predsedniku pismo prisege na ustavo.

Norveški univ. prof. Absalon Tanger opisuje unijo tako:

»Unija med Norveško in Švedijo je bila zveza dveh enakovrednih suverenih držav. To zvezo je v glavnem predstavljal skupni kralj in skupnost v vojski in miru. Kralj je bil kralj unije, ali kraljestvo ni bila institucija unije, ker je bila kraljeva oblast deljena in jo je v vsaki od obeh držav poseben državni svet izvrševal. Če je bil kralj na Švedskem, je imel pri sebi oddelek norveškega državnega sveta, enega državnega ministra in dva državna svetnika, s katerimi je reševal norveške državne posle. Skupne zadeve pa so obravnavali v skupnem državnem svetu, zunanje pa v tako imenovanem ministrskem svetu, v katerem je bil norveški državni minister. Vodstvo zunanjih zadev, diplomacije in konzulatov je bilo od začetka unije do njenega konca skupno za obe državi; zunanji minister pa je bil Šved, ne uradnik unije, in noben Norvežan ni smel prevzeti to mesto, kakor zunanji minister za svoje delovanje ni bil odgovoren norveškemu stortingu. V tem je Norveška videla neenakost.«

Dolgo vrsto let so se z obeh strani trudili, da bi se bili v tem vprašanju sporazumeli, pa je konflikt postajal vedno ostrejši. Švedska je predložila zakon, s katerim se je hotela približati norveški zahtevi po uvedbi samostojnih konzulatov, pa ga je norveška vlada odklonila. Storting je izvolil odbor, ki se je pečal s tem vprašanjem, in ta je s 16 proti trem glasovom sklenil predlagati stortingu zakon, ki bi uredil uredbo samostojnih konzulatov in bi 1. aprila 1906 stopil v veljavo. Storting je sprejel predlog posebnega odbora za norveški konzulatni zakon,

ki mu je pa kralj Oskar odklonil sankcijo. Ker je kralj vztrajal na svojem stališču, mu je norveški oddelek državnega sveta izjavil, da ne bi takega kraljevega sklepa, ki ne bi dal zakonu sankcije, noben vladni član ne sopodpisal in mu tako dal ustavno veljavnost. Norveška vlada je nato odstopila, ali kralj ni hotel sprejeti odstopa. Oddelek državnega sveta je 29. maja 1905 zapustil Stockholm in s tem je bila državnoppravna zveza s kraljem unije od norveške strani prekinjena.

Dne 7. junija 1905 je državni svet izročil državno oblast v roke stortinga in ta ga je soglasno in brez debate poveril do nadaljnjega, da kot norveška vlada izvršuje dosedanjo kraljevo oblast v skladu s temeljnim zakonom in veljavnimi zakoni Norveške s posebnim ozirom na izpremembo, ki je nastopila s tem, da je zveza s Švedsko pod enim kraljem odpravljena, ker je kralj v svoji lastnosti kot norveški kralj prestal fungirati.

Dne 13. avgusta 1905 je norveško ljudstvo s 368.208 glasovi proti 184 dalo svoje privoljenje, da se unijo odpravi.

Švedski pač ni preostalo drugega, kakor da se je udala volji strnjenegega norveškega ljudstva in se je z norveško vlado sporazumela v vseh vprašanih, ki so nastala vsled popolne osamosvojitve Norveške. Oba parlamenta, norveški in švedski sta ta sporazum sprejela, ki je bil nato podpisan v Stockholmu 26. oktobra 1905.

Ko je bilo meddržavno razmerje obeh držav popolnoma urejeno in dobri odnošaji med obema državama zasigurano s klavzulo, da bo o kakih bodočih sporih odločalo haaško razsodišče, »ako se ne bodo tikala njunih neodvisnosti, integritete in življenjskih interesov«, je kralj Oskar 26. oktobra priznal Norveško »kot od unije s Švedsko odcepljeno državo« in se je dan pozneje odpovedal norveškemu prestolu.

Norvežani so ponudili kralju Oskarju kraljevi prestol za enega izmed kraljevičev njegove vladarske hiše, kar je pa kralj Oskar odbil.

Norvežani so se nato obrnili na danskega princa Karla, ki pa je želel ljudsko glasovanje v Norveški. Izvoljen je bil z 259.563 proti 69.264 glasovom, nakar ga je storting soglasno izvolil za norveškega kralja.

Tako se je Eidsvoldu leta 1814. započeto osvobojevalno delo končalo leta 1905., v razmeroma kratkem času. Zmagala je neodjenljiva, vztrajna volja norveškega naroda, ki v svoji sredi ni imel ne izdajalcev, ne klečepalcev, ne dobičkaželjnih slabičev. Norvežani so dokazali, da so svoje državne samostojnosti vredni. Narod, ki se za svoje ideale ne zna in noče boriti, jih nikdar ne bo dosegel, narod oportunistov pa je za vsako večjo borbo celo nesposoben, pa tudi ni vreden boljše usode, kakor da ostane rob drugim narodom in dobiva od njih samo skromne kulturne in materialne drobtine.

Božo Dulibić:

Fašistički sindikalizam.

(Konec.)

Na čelu svake sindikalne organizacije stoji jedan predsjednik ili tajnik, koji biva biran ili imenovan, ali mora biti potvrđen kraljevskim ili ministarskim dekretom (čl. 7 zak.), te upravni odbor. Nad organizacijom bdije prefekt i ministar korporacija, te ovaj zadnji može raspustiti odbor sindikata i za čitavu godinu te ostaviti svu vlast predsjedniku sindikata, ili čak i ovoга ukloniti i staviti komesara (čl. 8 zak.). Vlada može u svako vrijeme predložiti i zapovijediti da se pravila sindikata izmijene (čl. 15 kr. dekr.). Kr. dekretom može se konačno i pravno priznanje sindikata opozvati (čl. 9 zak.) a ministar može pravno in nepriznati, ako mu se ne čini oportuno, sindikalnu organizaciju (čl. 13 kr. dekr.).

Glede financija sindikalnih organizacija zakon i kr. dekret imaju sve dispozicije: Organizacije mogu svim radnicima i poslodavcima, koje predstavljaju, nametnuti godišnji prinos, koji za radnika neće biti veći od jedne nadnice, a za poslodavca ne veći od jedne nadnice za svakog radnika, tako da poslodavac plaća svojem sindikatu na svakog radnika jednu njegovu nadnicu u ime svog prinosa. Tvrtke moraju najdalje do 31. marta svake godine predati svojim organizacijama spisak broja svojih radnika i namještenika (čl. 5 zak.). Kako se vidi, zakonskom klauzulom omogućeno je režimu da u sindikatima drži svoje ljude, a ostale, nepouzdate, pa makar baš sačinjavali i devet desetina radnika ili poslodavaca, ne prima u sindikat, ali ih sili da doprinašaju za nj, da se pokoravaju svim radnim ugovorima, koje su sindikati za njih kolektivno sklopili i da bivaju reprezentirani od fašističkih sindikata.

Troškovi sindikalnih organizacija su ili nužni, obligatorni, ili fakultativni. Obligatori su troškovi za organizaciju sindikalne akcije, za socijalnoekonomsku pripomoć, za religioznu i moralnu pomoć, za nacionalni odgoj i strukovnu izobrazbu. Nabrojeno je imenično nekoliko organizacija, kojima sindikati moraju davati godišnji prinos. Između tih je i fašistička omladinska organizacija Opera Nazionale Salilla (čl. 18 kr. dekr.). Obligatori je nadalje prema čl. 5 zak. i čl. 18 kr. dekr. institucija garancijskog fonda, u koji se mora unijeti godišnje bar desetina od prinosa članova sindikata. Taj patrimonijalni fond ima da krije potrebe organizacije te da garantira za obveze, koje je organizacija na se uzela. U slučaju raspusta ili opoziva sindikalne organizacije, patrimonijalni fond ostaje nedirnut za ispunjenje obveza, koje proističu iz kolektivnih radnih ugovora, za sve vrijeme važnosti tog ugovora i za još godinu dana nakon njegovog dospelka (čl. 59 kr. dekr.).

Po čl. 41 kr. dekr. predviđeno je sedam konfederacija (kao više sindikate, koji okupljaju općinske, okružne, provincijalne i druge sin-

dikate) za poslodavačke sindikate, sedam za radnike fizične i intelektualne, a četiri za vršioce slobodnih zvanja (čl. 41 kr. dekr.).

Tako je fašistički pokret rekrutirao i podijelio sve građane Italije u određene organizacije.

Drugi činovnici države, provincije i općine, ako se žele organizirati na sindikalnoj bazi moraju imati dozvolu nadležnog ministra ili prefekta.

Članovi.

Članovima sindikata mogu biti samo talijanski državljani, koji su navršili 21 godinu, te iznimno oni strani državljani, koji borave u Italiji bar deset godina, a isto nemožu biti birani u vodstvo sindikata (čl. 2 kr. dekr.). Kako se vidi, zakon je odbio u sindikatima svaki utjecaj stranih državljana, iako to za prenapućenu Italiju nije posebno važno.

U istim organizacijama nemožu sudjelovati tjelesni i umski radnici, pa makar radili u istom preduzeću (čl. 6 kr. dekr.). Obrtnici, koji vođe malu industriju, u kojoj sami rade, mali trgovci i dr., ako uposljuju, pa makar i sezonski, osoblje plaćeno ili nagrađeno, pripadaju poslodavačkoj organizaciji, u kojoj sačinjavaju naročitu sekciju (čl. 5 kr. dekr.). Ko razvija na različitim poljima aktivnost, može biti članom i raznih sindikata, pa čak i poslodavačkih i radničkih. Zadnja instancija za prijem ili izgon iz sindikata je ministar korporacija.

Korporacije.

Zakon, a još više posebni pravilnici sindikalnih organizacija, razvijaju program sindikata i njegovo polje rada. Korporacije, koje je predvidio čl. 3 zakona, a kojima je šire označio djelokrug kr. dekret u čl. 42—46, su onaj forum zajedničke hijerarhije poslodavačke i radničke organizacije, koji ima da umjeri svačije zahtjeve, i radničke i poslodavačke. Po riječima fašističkih zakonodavaca to je budući parlament korporacijske države. Danas se za svaku kategoriju produkcije sastavlja korporacija iz poslodavačkih i radničkih sindikata, te ona nema karaktera juridične osobe, već je samo organ državne administracije. Teško je reći, koliko taj organ može da djeluje. Dok nad njim stoji oštro oko ministra korporacija, stalno je da će u svih 12 korporacija morati da dode do popuštanja i poslodavaca i radnika. Tko će biti na šteti kod toga, to je posao ministra.

Kolektivni ugovori.

Najstvarnija svrha sindikalne organizacije jest stvaranje čim boljih uvjeta rada pomoću kolektivnih ugovora. To je svakako jedna od najpozitivnijih tačaka zakona o sindikatima. Zakon i kr. dekret daju brojne kautele za ispunjenje kolektivnih ugovora o radu.

Kolektivni se ugovori mogu sklopiti za sve vrste rada, v kojem nedolazi istaknut njegov personalni karakter (n. pr. za posluđu ne postoje kolektivni ugovori). Kolektivni ugovori o radu moraju biti deponovani

(jedna kopija) kod ministarstva ili prefektura te se moraju oglasiti u službenim novinama. Svaka sindikalna organizacija ima pravo na sklapanje kolektivnih ugovora, osim ako si nije sindikalna organizacija većeg stepena pridržala pravo da ovlasti na sklapanje pogodbe.

Ako je rok ustanovljen za važnost ugovora prošao, kolektivni ugovori važe i dalje, ako u predviđenom roku ili kroz dva mjeseca prije dospjetka ugovora jedna od ugovornih strana ne najavi odustanak od pogodbe (čl. 53 kr. dekr.).

»Magistratura del lavoro«.

Dolazimo do najzanimivijeg poglavlja sindikalnog zakonodavstva. Po zakonu od 3. aprila štrajk i obustava rada u poduzećima su zabranjeni (čl. 18—22 zak.). Zakon predviđa jake kazne i za poslodavce i za radnike, koji bi htjeli obustavom rada, dotično štrajkom da isposluju bolje radne uvjete. Poslodavci se kažnjavaju sa globom od deset do sto hiljada lira. Radnici, kad u broju od trojice napuste posao u cilju da mijenjaju radne uslove, kažnjavaju se globom od 100 do 1000 lira. Kazne za brojnije i veće štrajkove, a na osobiti način za štrajkove državnih ili javnih oblasti su vrlo velike te sežu do tri godine dana pritvora (čl. 19 zak.).

Za rasuđivanje sporova između sindikalnih organizacija poslodavaca i radnika ustrojen je čl. 13 i 14 zak. kod svakog od 16 apelacijskih sudova poseban Sud za rad. Taj sud, koji funkcionira kao sekcija prizivnog suda, sastoji u pitanjima produkcije i, od prigode do prigode, od dvojice građanavještaka u pitanjima produkcije i rada. Ti građani biraju se iz spiska lica, koja su vješta problemima produkcije i rada, koji spisak se nalazi kod apelacijskog suda te biva ispravljan svake dvije godine. Laički suci redovito moraju biti diplomirani slušači univerziteta ili drugih visokih škola.

Akciju u sukobima kolektivnih radnih odnošaja vode interesirane sindikalne organizacije ili ministarstvo korporacija, kad to javni interes traži (čl. 68 kr. dekr.).

Zakon dozvoljava da se vodi akcija kod magistrature rada i za formaciju novih uvjeta rada i kada već postoji pravno stipulirani ugovor, samo ako se daju konstatirati jasne promjene stanja od vremena stvaranja pogodbe.

Čl. 75 i 76 kr. dekr. propisuju naročito brzi postupak upogled rješavanja uložених tražba.

Protiv presuda i naredaba Radnoga suda nema priziva (čl. 88 zak. dekreta).

Tako je formalno konstruirana zgrada fašističkog državnog sindikalizma u Italiji. Velik broj zakonskih klauzula nemože podnijeti kritike. Članstvo te prava i dužnosti članstva, što bi moralo biti temelj sindi-

kalnoj, kao i svakoj drugoj organizaciji, su tu izvrgnuti prostoj i teškoj šikani. Svaka stvar ovisi o upravnom organu. I podređenost jedne sindikalne organizacije drugoj, većoj, je skoro fiktivna. Tako i budžet sindikata ide pred Pokrajinski administrativni odbor. Sve utoke i prizive tehničkog značenja u drugoj instanciji rješava ministar.

Žaliti je na nedemokratski mentalitet sindikalnog sistema. Članovi nemaju slobode u svojim sindikatima, o moralnoj opravdanosti diktature nemože se ni govoriti, jer je nemože biti, a ekspoziure vlastitog stranačkog pokreta nemogu da dobiju snagu i život, kad joj to nedaju i nemogu dati — mrtvi udovi.

Ipak ostaje fašistički sindikalizam četvrte Italije kao veliki dokument.

Dr. J. Jeraj:

Nova mladina.

Vse stvari na svetu so minljive in podvržene razpadu. Nekaj časa rastejo in se razvijajo, dosežejo svoj vrhunec, da potem gredo navzdol in propadejo. Ta zakonitost se izraža tudi v kulturnem napredku človeštva. Človeška kultura gre kvišku, doseže svoj višek, da potem pada. To je nekako nujen naravni razvoj. Nosilci kulture so ljudje, posamezne generacije, ki s svojim duševnim zaletom ustvarijo kulturne kulminacije v določeni dobi. Vsak rod pa se sčasoma izživi, zastara, stvariteljne sile njegove jenjujejo že vsled fizičnega nazadovanja človeške narave, še bolj pa dostikrat vsled upadanja duševnih idealov. Čim starejši je človek, nehote postane malo bolj filister, v sebe zagledan, ekscentričen, s tem pa izgubi moč za polet in sistematično požrtvovalno delo, ki edino ustvarja kulturne epohe. Ako se v pravem času ne pridruži starejšim omagačočim silam zdrava, nepokvarjena mladina, sta narod in kultura obsojena na smrt.

Posebno v naših modernih časih je dvojna nevarnost, da kultura ostara in propade. Ves tehnični napredek nosi v sebi kal smrti za dušo. Čim bolj obvlada človek naravo, tem bolj se v njem poraja Prometejev duh, hibris, intelektualen napuh, ki ga skuša prepričati, da more samo z umskimi in tehničnimi sredstvi rešiti človeško in svetovno uganko. Vse 19. stoletje je grešilo v tem oziru na kulturi. Moderni racionalizem v verstvu, filozofiji, pedagogiki, vsa sedanja velemestna civilizacija, veleindustrijski kapitalizem so glasne priče propadajočega 'božanskega' človeka. Velika neskončna človeška duša, ki je zaznamovana s pečatom podobe Vsemogočnega, je reducirana v današnjem modernem človeku za goli, intelektualistični, računajoči registrator. Tu je bistvo moderne krize, tu začenja tudi mladinsko gibanje.

Mladinsko gibanje ni pravzaprav nič drugega kakor zopetno uveljavljenje pravrednot človeštva, ki jim daje krščan-

stvo izraza v neumrjoči duši, v pobožanstvenju človeške narave po milosti božji v osebnosti, nedotakljivosti in svobodi človekovi ter njegovi neodvisnosti in vzvišenosti nad vsemi kosmičnimi silami in samostojnosti duha nad materijo.

Ta novi krščanski človek skuša stopiti po novi mladini na plan in z novim življenskim slogom ustvariti krščansko kulturo.

Če kdo, bo mladina reformirala življenje. Mladina ima take lastnosti, da izvrši ta težak proces: navdušenost in instinktivno hrepenenje po večnem in brezpogojnem. Odtod njen radikalizem, četudi tuintam zdrsi na stranpota. Zato je že Herder rekel: »Mladina se mora z ideali napolniti in potem z njej lastnim ognjem nesti kal preroda v človeštvo. Krščanska mladina mora svetu pokazati, da ima življenje globlji pomen, kakor samo interes, užitek. Iskanje dobička in užitka je nižja stran duše, višja pa zahteva izživitev bogopodobnega človeka v nravnem življenju ljubečega otroka božjega. Šele tako življenje človeške duše je vredno človeka, tu se šele pokaže človek v svojem pravem notranjem bistvu.

V notranji duševni in verski reformi se začenja obnovitveno gibanje prave mladine, v notranjem prerodu lastne duše za resničnost, krščansko svobodo, dolžnosti do domovine in končno do Boga so položeni temelji za nov rod in novo kulturo. Za te vzvišene vrednote duše gre mladina v boj, le z njimi in zanje hoče živeti in umreti.

Volja mladine ustvariti novo kulturo se razodeva v njenem velikem hrepenenju po resničnosti. Konvencionalnost, družabne razvade in običaji ji ne pripuščajo, da bi razvila to svoje teženje. Nehote je zato v boju z njimi, in sicer ne iz ključovalnosti, temveč radi duše, radi rešitve svojega bistva. V tem boju za popolno resničnost je dostikrat malo arogantna, vsak kdor se trdo bojuje za obstoj, včasih preveč udari. Pa boljše je, da je mladina včasih neolikana kakor hinavska, ki se navidezno vda v obstoječe družbene, socialne in verske razmere, ne razodene pa nikdar svojega pravega bistva. Če je mladina odkritosrčna, tudi mnogo lažje starejši z njo obračunajo in prenapetosti izgadijo. Prav v tej revolucionarnosti mladine, biti brezpogojno resničen, vidimo kal za hotenje po novih oblikah, tajno hrepenenje rasti kvišku, najti način življenja, kjer bi se **oblika in vsebina popolnoma ujemali**. To je najtežje! Najti obliko, ki je resnična, obenem pa vzbuja tudi pri drugih spoštovanje in ljubezen. Kdor mlademu človeku, ki stremi kvišku, v tem oziru pot pokaže, je lahko zagotovljen njegove hvaležnosti.

Hrepenenje po resničnosti se razodeva pri mladih v besedah, dejanjih in obljubah. Povsod hočejo skladnost med notranjostjo in zunanostjo, celo v obleki (odklanjajo ponarejene okraske, talmikulturo) in obnašanju, za vsako ceno hočejo pristnost, nič jim ni bolj zoprnega kakor potvorjenost in polovičarstvo.

Seveda se tudi med mladimi nahajajo taki mladi, ki nimajo tega notranjega hrepenenja, rasti in se razvijati v resničnosti. To so tisti mladi 'starini', ki si domišljujejo, da so že zreli, da smejo že nastopiti kot reformatorji in smerodajalci starejšim.

Da morejo biti mladi popolnoma resnični, zato potrebujejo svobodo. Še nikdar nismo tako potrebovali svobodoljubnih ljudi kakor v našem času demokracije. V naših demokratičnih časih potrebujemo neuklonljivih načelnih ljudi, ki bodo znali braniti tudi proti državi svobodo vesti. To so nositelji razvoja v bodočnosti. Ako takih ljudi ne bomo imeli, bo propadla demokracija, v gnilobi korupcije in breznačelnosti bo utonila svoboda človeštva.

Kako dobro je zato, da v mladih vsak dan bolj dozoreva čut za pravo svobodoljubnost, ki se bo v bodoči demokraciji razodevala v neuklonljivi načelnosti in odločnosti, čuvarici svobode posameznikov in narodov.

Svoboda človeštva je tudi navezana na čut odgovornosti pri voditeljih. Voditeljstvo naroda je najtežji problem prihodnosti. Na vseh poljih; verskem, prosvetnem, kulturnem, gospodarskem in političnem, ljudje kričijo po dobrih voditeljih. Ljudje hočejo voditelje, a ne take, ki dajejo samo od zgoraj dol ukaze, temveč take, ki gredo z delom in zgledom ljudstvu aktivno naprej. Voditelj biti se pravi biti dober zgled. Naša mladina hrepeni po takih voditeljih in se sama pripravlja na tako voditeljstvo. Nova mladina hoče s svojim življenjem pokazati svetu, da še sme verovati v ideale. Zato brusi, gnete in pili na sebi, vzgaja se za veliko dobo vstajenja, je pogumna in odločna ne samo v sportnih ekstravagancah, temveč tudi v prepričanju, v obrambi resnice.

Nov čut odgovornosti čuti mladina tudi nasproti ženskemu spolu. Danes je občevanje z ženskim spolom bolj prosto. Ženske so prišle v javnost, v urade, v tovarne, prosto pot imajo povsod. To je prineslo nove stike z moškimi, povzročilo tudi več nevarnosti. Nekaterim je dalo to novo razmerje povod za smešenje ženskega spola, njegovo poniževanje v listih, slikah, občevanju. Nova mladina pa hoče pokazati svojo neizprosno voljo do resničnosti in globoko zavest odgovornosti ravno na tem polju, ki je najbolj fatalno. Naši mladi se ne igračkajo z mladostnim ljubimkovanjem, ker še ni prišel čas za resno življensko zvezo. Previsoko spoštujejo ženski spol, naša dobra slovenska dekleta, da bi jih poniževali s takim varanjem. Ženo spoštujejo, Marijo, Mater božjo, pravzor vsega ženstva častijo, zato jim je odnos do ženstva svet, ki ga hočejo tudi sveto pojmovati.

Vse to hrepenenje po resničnosti vodi naše mlade v naravo. Mrzlično hitenje in beganje mesta, njegovo protinaravno, nezdravo življenje človeka moti, da prav ne misli. Pod milim nebom, v prosti, sveži naravi ob studentu na zeleni trati odpadejo človeku z oči luskinе civilizacije, da jasno vidi in misli. Nov zdrav naravni čut dobiva mladina ravno s pogostnimi izleti in bivanjem v naravi. Ljubezen mladine do

narave ni kako romantično sanjarenje, temveč realistična. Prenašanje vročine in mraza, dežja in slabega vremena človeka neverjetno utrdi, spoznavanje kmeta, njegovih trudov in bojev, podpira dozorevanje mlade duše. Kmeta ne gleda več v romantični luči, temveč od blizu pri delu na polju. S tem dobi realističen, zdrav pojmo o kmetu in življenju. Potovanje peš in ob vsakem vremenu, preprosta obleka, lastno pripravljane skromnega kosila, spanje na senu ali pod milim nebom, neverjetno utrdi značaj in odporno silo mladih. Le kdor je skromen, lahko vzdrži. Kdor si je enkrat v naravi sam pripravljaj kosilo in bil hvaležen, da je dobil za silo prenočišče poncči, se ne bo več udajal luksuzni mehki in lenobi. Sedanja mladina je uresničila željo nekega velikega vzgojitelja, ki je želel, da bi rastla na trdih tleh brez mehkih žimnic.

Boj za resničnost je mlade peljal v naravo, potom narave, božje stvarnice, pa so dospeli mladi do vira vsega bistva, Boga. Človek med zidovi, zaprt v samega sebe, ni našel Boga. Nasprotno, mehanični izdelki mestne kulture, vse palače in stvori mestne civilizacije vodijo človeka v napuh, v domišljavost, v tisti subjektivizem, ki je v skrajnem brezboštvu postavil človeka za središče vsega sveta in zanikal v bolni domišljavosti obstoj vsega drugega sveta (Kant, Hegel, Schelling). Vsa moderna subjektivistična filozofija je plod bolnih mestnih ljudi, v mestne zidine zaprtih filozofov, ki ne vidijo mesece za mesecem širine modrega neba nad seboj in čudovitih organizmov božjih stvari.

Čim pa je naš mladi svet šel v naravo, se je neverjetno hitro otresel predsodkov bolne nemške filozofije, ki se je zanesla tudi na naša tla. Živi božji organizmi v naravi, rastline in drevesa, polje in zeleni gozd, so mu odprli pogled v božja čudesa, v delavnico Boga, ki daje smotreno življenje in rast živim bitjem, ki neizmerno prekašajo modrost vseh človeških umetnih mehanizmov mesta. Kmet, ki živi sredi tega pestrega življenja narave, je veren. Nekaj od te kmetske vernosti dobi tudi mestni človek, ko pride v naravo. V naravi je tako studenec zdravja človeštva, ne samo časnega, temveč večnega. Narava spravi odtujenega in kaotičnega človeškega duha zopet v red, ko ga spravi zopet v pravi odnos s tistim, ki je pravir vse bistrosti in dobrote.

Naša mladina gre tako na vsej črti novo pot. V stremljenju za resničnostjo in odgovornostjo hoče po naravi k Bogu. Daljna je njena pot do ciljev, vendar gre sigurno naprej, ker gre po edino pravi poti obnove lastnega jaza, lastne osebnosti. Mladi nočejo biti reformatorji drugih, temveč reformatorji sebe. Zavedajo se naši mladi, da še ni prišel čas, da bi bili sposobni druge reformirati. Njihova sveta dolžnost je sedaj samo, da še sami rastejo, dozorevajo, nekaj postanejo, zato nočejo na zunaj reformirati.

Ni reforme človeštva, če ni poprej reforme človeka. Če ni človek sam popolnoma ozdravel, ne more drugim pomagati. Ako pa je sleherni posameznik ozdravel in dobil sanitatem animae (zdravje duše), potem bo samoposebi rastle nov svet, nova kultura na ruševinah trhlih starin.

Zato se tudi nova mladina nikakor krčevito ne usmerja na reformo zunanje družabnega reda. Ako bo ta potreben, bo samoposebi prišel iz reformiranih duš. Mladina se globoko zaveda, da tisto novo, kar potrebujemo, niso novi družabni redi, ne nove organizacije, **ampak novi ljudje, značaji, osebnosti.** Osebnost hoče mladina zanesti v novo življenje, jeklene, neupogljive značaje. Zato se osredotočuje vse njeno stremljenje v Platonovo molitev: »Prosim te, Bog, daj, da bom dober, da bo moje življenje plemenito.«

Josip Voršič:

Mirovni problem.

1. Mirovni problem.

Vprašanje svetovnega miru je postalo v tekočem deceniju kardinalne važnosti. Zakaj z mirovnim problemom se ne pečajo več samo posamezniki, ki so jih že smatrali pred dobrimi sto leti za smešne utoviste in figurante, kakor n. pr. neka dva Amerikanca, ki sta ustanovila leta 1810. prvo mirovno društvo, ampak s tem problemom se bavijo najvišje človeške organizacije — države ter ga ne rešujejo izolirano, ampak ga skušajo rešiti in realizirati solidarno.

To je tudi glavni cilj Lige narodov, ki se je ustanovila leta 1919. kot posledica zahtev Woodrowa Wilsona, četudi ne v oni obliki, kakor jo je sam želel. Mirovni problem je postal aktualen za svetovni forum, postal je specialno in resno vprašanje državoslovne in socialne znanosti, kakor praktične politike same, ki ga pospešuje v vsem njegovem razvoju sodobna kulturna sinteza, mirovni problem je končno predmet posebne znanstvene discipline, ki jo je znanstveno utrdil Šved Gustaf Björklund. (Über das Verwachsen der Nationen.)

Če se je smatrala vojna skoraj do 20. stoletja za privatno zadevo posamezne države in je mogla izbruhniti med dvema državama, tedaj izbruhne danes vsaka vojna po vsem svetu vsled kulturno sintetične evolucije: vsaka vojna ima dandanes velik vpliv na obstanek vsega kulturnega sveta in baš z ozirom na to je postalo motenje miru meddržavna zadeva, spadajoča pred svetovni forum, kjer imajo odločati in sodelovati vsi narodi. Ne poedini narod, ampak solidarno meddržavno sodelovanje ima presojsati in odločati, če je vojna v resnici potrebna za rešitev spornega vprašanja med dvema ali večimi pravdajočimi se državami. In to mirovno, mednarodno sodelovanje v »svetovnem parlamentu«.

kjer so dozdej zastopane nad tri četrtine vsega človeštva, moremo šele sedaj vsestransko oceniti, če preotrmo nakratko miru v diametralnem nasprotju stoječo vojno. (Glej: Alfred Fried: »Die Grundlagen des revolutionären Pazifismus« in »Das internationale Leben der Gegenwart«.)

2. Vojna.

Vsaka vojna je mednarodni zločin, ker posega ne le globoko v bitje in žitje vsakega posameznika vojujočih se držav, zahtevajoč žrtve, ki so tudi v slučaju morebitne zmage, lavorjevih vencev, zlatih medalj, križcev in avanzmajev — malenkostne v primeru z nenadomestljivimi in nedolžnimi človeškimi žrtvami. Z obče človeškega vidika bi se moralo ljudstvo direktno odločiti, ne pa da o tem odločajo svojevoljno državniki na svojo pest, ne upoštevajoč pri tem svojega protidržavnega delovanja, ker demokratizem zahteva priznanje od državnikov, da niso oni »država«, ampak le »primi inter pares«. Brez predhodnega direktnega konsenza ljudstva državniki sploh nimajo pravice, da zahtevajo od njega, da žrtvuje vse, kar ima: premoženje, domove svojo grudo — iz katere je vzkliko življenje, kakor o tem razpravlja veliki demokrat W. Wilson v svojem delu »New Freedom«, da dajo končno svoje življenje za »sveto« stvar, kakor se jim sugerira, ker takšna pravica bi bila krivica, ki je proti psihološki konstituciji vsakega člana državne organizacije. Zakaj natura pozna zakon, da je ena pravica za vse, da je dati vsakemu svoje in da je ravno to načelo fundament za meddržavni mir.

Liga narodov pa bo ostala le zgodovinski spomin, ako njeni člani ne pripoznajo tega narurnega zakona ter se ne otresejo svojih hegemonističnih teženj. In niso zastoj očitali pred nedavnim časom angleškemu zunanjemu ministru Chamberlainu, da se prezira načelo javnosti Lige narodov in da še vedno prevladuje tajna diplomacija.

Pa ne le, da je vojska mednarodni zločin, ampak je tudi naivnost, ki se je tudi Liga narodov sama ni otresla, ker jo predvideva. Vojska naj odloči! — tako je mnenje militaristov, če nastane med dvema ali večimi državami spor, kakor da bi končna zmaga pomenila »pravično« razsodbo med pravdajočima se strankama. Če le malo podrobneje analiziramo, kaj odloči v vojni, tedaj pridemo do zaključka, da pravica nikoli in nikdar, niti tedaj ne, če bi pri izidu vojne ne imele človeške egoistične težnje nikake vloge, ampak bi bila le nekaka »sodba božja«. Par primerov: premeteni Themistokles je premagal s prevaro perzijskega kralja Kserksa z velikansko armado pri Salaminu; hrabri Leonidas je padel pri Termopilah vsled izdaje Efialtov; močna španska mornarica je bila 1588. leta razbita od mnogo manjše angleške v bližini Calaisa vsled ugodnejše strategične

pozicije slednje; ali vzemimo svetovno vojno, ki se ni odločila na bojiščih kljub milijonskim žrtvam zdravih človeških bitij, ampak vsled gospodarskega kraha in notranje politike.

Ne tvori torej, — pa naj vzamemo katero si bodi vojno, podlage za razsodbo meddržavnega spora pravica, če ga skušata stranki rešiti vojnim potom, ampak podlago tvorijo tej razsodbi same »lepe« človeške lastnosti, kakor so prevara, izdaja, bančni krahi... Vsak ugovor od strani militaristov bi bil proti temu a priori negativen.

3. Rešitev mirovnega problema.

Vse to je dalo in daje misliti raznim csebam, kakor že v antiki izraelskemu preroku, oznanjevalcu »večnega miru«, tako tudi danes mnogim državnikom, da rešujejo meddržavne spore na pametnejši način, kakor pa je vojna. Rešitev mirovnega problema, ki jo predvideva Liga narodov, ni sigurna, ker ni prirodna in možno bo danes ali jutri doživljati vojno Japonske z Anglijo in Združenimi amer. državami, Nemčije s Francijo itd.

Po mojem mnenju je treba izoblikovati najvišji internacijski pravni red: zakaj meddržavni spor more nastati, če vzamemo za izhodišče pravno stališče, kadar se križata interesni sferi dveh ali več pravnih redov. Če bo pa enoten pravni red, ki bo sankcioniran od vseh držav, bo tudi rešen mirovni problem in bo s tem eo ipso odstranjena vsaka kal za »meddržavne« spore. To je enostavna rešitev mirovnega problema, pa kakor je enostavna, tako je prirodna in vsem pravnim principom odgovarjajoča. Ako pa že ne bo mogoče doseči »univerzalnega« pravnega reda, je vsekakor mogoče ustanoviti takšen pravni red za vse evropske države: in tedaj imamo opraviti s Panevropo ali Zveznimi evropskimi državami, kar bi pravtako mirovni problem v najvišji. če že ne v popolni meri, rešilo. Dokler pa nimamo niti takega univerzalnega ali partikularnega pravnega reda, temveč če smo komaj na potu, da si ga ustvarimo, bi se naj sodobni nastali meddržavni spori reševali na način, ki ga določa statut Lige narodov.

4. Liga narodov.

Liga narodov je internacijska institucija, koje organi so ali od društva kot takega ali pa od posameznih držav, ki so člani Lige narodov. Liga ni zvezna država ali unija držav, temveč je organizirana meddržavna pravna zveza, osnovana z dogovorom — pogodbo med posameznimi državami, katere vsebino tvorijo trajno interesi med kontrahenti — člani. Kakor že omenjeno, je glavni cilj Lige narodov, da solidarno sodelujejo člani za ohranitev miru in mirno reševanje vseh sporov, pri čemer se njeni člani obvežejo proti vsaki izolaciji, ker bi ta pomenila kršitev sklenjenega dogovora. Ta

dogovor Lige narodov se naziva »pakt Lige narodov«, obstoječ kakor zakon iz več členov, iz česar je razvidno, da je šlo ob sklepanju pakta za mnogo več, kakor za privatnopravno pogodbo.

Svoj cilj pa skušajo kontrahenti doseči s tem, da so se obvezali strogo izpolnjevati vse predpise mednarodnega prava in delati z vsemi silami, da zavlada »pravica«. To izvršuje Liga narodov potom kooperativnega in kompromisnega delovanja, pri čemer pa so vsi člani enakopravni ne glede na velikost države, od katere so deligirani.

Toda za poedine države so uredbe Lige narodov le v toliko obvezne, v kolikor so jim pritrdile one same. S paktom ni okrnjena suvereniteta poedinih držav, ki so članice Lige narodov. Obratno! Z njim se le skuša ohraniti državam njih integriteta, pri čemer pa Liga narodov ne posega v interne zadeve poedinih držav, kakor n. pr. svoječasna Sveta alijansa, ampak se omejuje le na njih zunanje zadeve in še to v toliko, v kolikor je to določeno z paktom. Liga narodov je, a ne samo, obrambna, vzajemna zveza, ki skuša »viribus unitis« ščititi teritorialno in politično integriteto svojih članov, četudi ne de facto, pa vsaj po svojem programu — na zunaj.

5. Izdatki za vojske in mornarico za leto 1926.

Zelo so zanimivi podatki o vojaških stroških posameznih držav, ki jih je prinesel »Temps« po poročilu Bouillaux-Lafonta za proračun l. 1926. Ti francoski podatki za razorožitveno konferenco se nanašajo na velesile in nekatere zapadnoevropske države. Primerjajoč izdatke za mornarico in vojaštvo l. 1913./14. in l. 1924./25., dobimo sledečo lestvico, ako se ti izdatki preračunajo na predvojne cene.

	1913.—1914.	1924.—1925.	Mil. tari-bčne izdatke so torej	
			zvišale v %	znžale v %
Anglija (funtov) . . .	86,028.000	74.0 0.000	—	14 ⁰ / ₁₀
Belgija (frankov) . . .	87,891.000	126,000 000	43 ⁰ / ₁₀	—
Francija (frankov) . . .	2.326,506.321	1.102,000 000	—	5 ⁰ / ₁₀
Holandska (goldin.) . . .	50,355.000	45,500.000	—	9 7 ⁰ / ₁₀
Indija (rupijev) . . .	318,9 0 000	260,000.000	—	19 ⁰ / ₁₀
Italija (lir)	927,985 000	706,760 000	—	24 9 ⁰ / ₁₀
Japonska (jenov) . . .	190,885. 40	226,684.709	18 7 ⁰ / ₁₀	—
Španija (pezet)	3 00,440 000	425,911 000	9 ⁰ / ₁₀	—
Švica (frankov)	55,474 000	45,500.000	—	18 ⁰ / ₁₀
Zed. države (dolarjev)	257,354.067	393,478.930	52 9 ⁰ / ₁₀	—

Iz teh podatkov je razvidno, da je Amerika najbolj zvišala izdatke za militarizem — skoraj za 53% —, dasi najbolj očita evropskim državam militaristične težnje. Precej jih je zvišala tudi Belgija, kar pa je v skladu s tem, da se je odpovedala svoji nevtraliteti. Izdatke za vojaštvo in mornarico pa je najbolj znižala Francija, ki jo danes smatramo za najbolj militaristično državo.

Versajska mirovna pogodba določa, da se mora nemška vojaška moč skrčiti, da se more na tak način izvesti priprava za splošno omejitev oboroževanja. Zanimivo pa je povedati, kako je »skrčila« Nemčija svoje vojaške izdatke v primeri s Francijo. Izdatki za obe državi so računani v francoskih frankih.

	Francija	Nemčija
Vojaški izdatki: celokupni	4.074,655.654	2.523,250.165
Reichswehr 100.000 mož		87,857.887
Evropska franc armada 340.000 mož	29,008.320	
Ob eka za 100.000 mož stane		105,792 000
Obleka za franc. armado 340.000 mož	89,033 943	
Vzdrževanje voj. materijala	140,000.000	209,000.000
Municija	39,000 000	137,000.000

Nemčija uporabi torej za trikrat manjšo armado skoro dvakrat več nego Francija za trikrat večjo armado. Slično je tudi pri drugih postavkah, od katerih sem navedel najznačilnejše.

Fran Erjavec:

Pregled zgodovine delavskega gibanja med Slovenci.

(Nadaljevanje.)

Državno pomoč je treba zavračati, ker bi bila podpora pičila, država bi zahtevala gospodarstvo in nadzorništvo, kar bi škodovalo delavski samostojnosti, produktivna moč bi padla, ker bi se delavstvo zanašalo na državo in postajalo leno in končno, odkod bi zadolžena država jemala denar.« Kakor je videti iz teh izvajanj, Raič sploh ni razumel Lassalleovega gesla državne pomoči, a tudi njegova »Čbela« je morala biti že od prvega početka postavljena na precej šibke noge, ker kakega njenega neposrednega vpliva na naše delavsko gibanje ni pozneje opaziti nikjer.

Pravi mejnik v zgodovini slovenskega delavskega gibanja je pa v tej dobi ustanovitev drugega društva, ki je tvorilo potem celi dve deset-

letji ognjišče vsega bojnega delavskega pokreta pri nas, namreč ustanovitev »Delavskega izobraževalnega društva« v Ljubljani.

III. USTANOVITEV »DELAVSKEGA IZOBRAŽEVALNEGA DRUŠTVA« V LJUBLJANI.

Po dolgotrajnih obotavljanjih in ko je celo več industrijcev priporočalo tozadevno prošnjo, je dne 18. novembra l. 1867. tedanji minister v C. Auerspergovi liberalno meščanski vladi, grof Taaffe, dovolil dunajskemu delavstvu ustanovitev »Delavskega izobraževalnega društva«. Gojil je namreč nekaj nade, da bo društvo delovalo v zmislu vladi simpatičnih Schulze-Delitzschevin načel. Ker se pa to ni zgodilo in je delavstvo že na prvih društvenih zborovanjih viharno izrekalo svojo naklonjenost Lasalleovim nazorom, je zacela tudi vlada kazati društvu že od prvega početka skrajno neprijazno lice. Že poleti l. 1868. je prepovedala sklicanje splošnega delavskega kongresa na Dunaj, na katerem naj bi se izvršilo pobratenje vsega avstrijskega delavstva brez razlike na narodnost, takoj nato je prepovedala »Del. izobraževalnemu društvu« ustanavljanje podružnic. Ko pa je pravni (v resnici politični) odsek izobraževalnega društva še tisto leto izdelal poseben delavski politični program izrazito socialno demokratičnega značaja, sličen nemškemu, sprejetemu v Nürnbergu, in začel prirejati tudi politične shode, je začela tudi vlada odkrito preganjati agilnejše boritelje za delavske pravice, delavske liste in organizacije, ki so se porajale iz razgibanih delavskih maš. Prepovedala je najprej vse organizacije socialno demokratičnega značaja, a velike delavske demonstracije pred parlamentom dne 13. decembra l. 1869. so ji dale povod še za velik »vleizdajniški« proces, ki ga je uprizorila proti najglasnejšim delavskim voditeljem in ki se je končal s hudimi obsodbami obtožencev. Razer tega je pa začela vlada še razpuščati vsa ona delavska izobraževalna društva, ki so se kakorkoli pečala s politiko.

Tak je bil politični položaj v Avstriji, ko je tudi v Ljubljani vznikla misel ustanovitve posebnega delavskega izobraževalnega društva. Nobenega dvoma ni, da je prišla misel vsaj posredno z Dunaja. Kakor smo poudarili že zgodaj, so v tistih časih naši rokodelski pomočniki redno in mnogo zahajali v tujino ter se vračali potem zopet domov. Zato je jako verjetno, da je sprožil misel za ustanovitev delavskega društva kak rokodelski pomočnik, ki je imel priliko opazovati živahno delavsko gibanje na Dunaju. Sicer trdi nemško-kranjski literat L. Germonig (1823—1909) v svoji avtobiografiji, da je bil on bistveno udeležen pri ustanovitvi društva in bil dlje časa tudi njegov »koncipist«, vendar ni njegovega imena niti med vlagatelji prošnje za dovoljenje, niti ni zavzemal sicer kake važnejše vloge v društvu, zato nam bo ime glavnega ustanovitelja ostalo pač neznano.

Prvo poročilo o snovanju društva najdemo v Dežmanovem »Laib. Tagblatt-u« dne 29. novembra l. 1869., ki beleži, da se je vršil prejšnji večer v Virantovi gostilni sestanek delavcev, na katerem so obravnavali ustanovitev društva ter njegova pravila in izvolili tozadeven odbor. Dva dni nato se je vršil že drugi sestanek, na katerem je odbor predložil načrt pravil, a dne 8. decembra je bila poslana na deželno vlado naslednja vloga:

Hohe k. k. Landesregierung!

Das ergebenst gefertigte Gründungs-Comite beabsichtigt in Laibach einen Arbeiter-Verein unter der Benennung »Laibacher-Arbeiter-Bildungs-Verein« zu errichten, und unterbreitet zu diesem Behufe die Statuten desselben in deutscher und slovenischer Sprache in 5 Exemplaren mit der ergebensten Bitte:

Die hohe k. k. Landesregierung geruhe die Genehmigung derselben auszusprechen und die diesbezügliche Erledigung dem Herrn Hermann Harisch, Franziskanergasse Nr. 8 zustellen lassen zu wollen.

Laibach am 8. Dezember 1869.

(Podpisani:) Ant. Klein, Ludv. Bauer, Wenzel Kautzky, Mihael Tomitsch, Ferdin. Sartory, Johann Schindler, Barth. Sampel, Flor. Svetina, Franz Dörre.

Iz slovenskega izvoda pravil, priloženih tej vlogi, naj navedemo te-le glavne odstavke:

Pravila ljubljanskega delavskega izobraževalnega društva [»Slovenska Lipa« v Ljubljani].¹

§ 1. Namen delavskemu izobraževalnemu društvu [»Slovenska Lipa«] v Ljubljani je, vedno braniti in pospeševati duševne ter gmotne koristi delavskega stanu.

§ 2. Društvo si prizadeva, to namero doseči z imenitnimi znanstvenimi (delavcem primernimi) razpravami in naukom, tudi knjižnice ustanavlja, govore in razprave (zunaj politike) ter radevoljne razgovore tiskaje in prodajaje, petje goječ, družabne veselice, telovadstvo in izgrede² napravljaje, dalje osnovavši poseben razdelek, da odkazuje dela³ ter naposled svoje družabnike podpiraje v posebnih slučajih.

§ 3. V društvu so redni, podporni ter častni družabniki.

§ 4. Za rednega družabnika more biti vsak delavec, tudi obrtnik, kateri ne plačujejo nad 5 gold. praviča davka, morejo za redne družabnike pristopiti.

§ 6. Može, kateri bi imeli posebne zasluge o delavskem stanu in društvu, more po odborskem nasvetu občni zbor izvoliti za častne družabnike.

§ 7. Kdor se sprejme za rednega družabnika, plača 15 kr. a. v. sprejemnine ter potem daje 15 kr. a. v. na mesec društvenine.

§ 8. Za podporna družabnika more biti sprejet, kdor je ali v društvu za učitelja ali vsaj 5 glđ. a. v. letnega plačila ob enem naprej odšteje.

§ 9. Novih pristopnikov imena je v društvenih prostorih po celih štirinajst dni imeti razglašeno.

§ 14. Društvo vodi odbor, katerega redni občni zbor izvoli samo z večino glasov, Odbornikov je petnajst. — V odbor se more izvoliti vsak redni družabnik razen tistih, ktere društvo plačuje.

§ 16. Odbor plačuje redne izdatke; za izdatke čez 20 glđ. treba privoljenja občnega zbora.

¹ Kar je v oglatih oklepajih [], je v izvorniku prečrtano, kar je pa v okroglih oklepajih (), je v oklepajih tudi v izvorniku.

² Izgrede = izlete. Op. pis.

³ Tu je mišljena društvena posredovalnica za delo. Op. pis.

§ 19. (Odbornik ne sme več nego samo v enem drugem društvu imeti opravilo), če bi se odbornik ne pokoraval, se ga more prisiliti k odstopu.

§ 21. V prvi polovici vsacega meseca je zbor, kterega je 8 dni poprej napovedati.

§ 24. Ako se med družabniki osnujejo posebne združbe v posamezne socialne namene, kakor povžitne, hranilne in posojilne združbe, tedaj so tem združbam voditelji njihovi družabniki sami.

§ 25. [Delavsko izobraževalno društvo »Slovenska Lipa« v Ljubljani v zveze stopa z enakimi ali na enaka načela postavljenimi društvi in prihranjuje si prizadevanje, osnovati občno zvezo med vsemi delavskimi društvi.]

§ 25. Kdor more dokazati, da je v poslednjih treh mesecih bil pri društvu enacih namer, ni mu treba sprejemščine plačati.

§ 26. Odborniku, kteremu je občni zbor sklenil nezaupnico, mahoma je odstopiti s svojega mesta.

§ 28. Razdružitev nastane, ako bi društvo bilo prisiljeno zaradi premajhnega števila družabnikov. Društveno imenje se ne razdeli, nego pri razdružitvi izroči trdnemu močnemu zavodu na obresti, dokler se zopet ne osnuje enacih namer društvo, ktero ga prevzame z obrestmi vred in kteremu je dolžnost ta § 28 brez spremembe sprejeti in ohraniti v pravilih, ker drugače bi imenje z obrestmi vred dobila občna blagajnica bolnih (delavcev in oslabljenecv). — Ako se li ne osnuje nobeno enako društvo v dobi desetih let od tistega dne, ko je bila razdružitev, imenje dobode tukajšna občna blagajnica bolnih (delavcev in oslabljenecv).

§ 29. Društvo stoluje v Ljubljani.

Že zgoraj omenjeni L. Germonig nam pripoveduje v svoji avtobiografiji, da je priporočal ljubljanskemu delavskemu izobraževalnemu društvu Schulze-Delitzscheva načela in več znakov govori za to, da pri ustanoviteljih in prvih članih res ni bilo nobenih vladil neljubih nazorov. Vladni referent Laschan je namreč v aktu, tikajočem se ustanovitve, izrečno pripomnil, naj se je ne ovira, ker snujoče se društvo politiko izključuje ter nima nobenih socialno demokratičnih tendenc. Policijski aparat je deloval že tedaj tako brezhibno, da bi bil gotovo takoj izvohal, če bi imeli ustanovitelji kake »prevratne« namene in vlada bi delala ustanovitvi gotovo tudi vse mogoče ovire, dočim vidimo, da je šla zadeva brez vsakih težav izpod rok. Referentovo poročilo je namreč datirano z 8. jan. l. 1870., a dne 13. januarja je bilo ustanovitveno dovoljenje že odposlano na vsa pristojna mesta.

Zanimivo bi bilo doznati le to, zakaj je odpadlo prvotno nameravano ime društva »Slovenska Lipa«. Dežmanov »Laib, Tagblatt« se je (dne 6. dec.) še pred ustanovitvijo obreğnil ob to ime in izrekel domnevo, da bo to izrazito nacionalno društvo in verjetno je, da se je morda izpodtaknila ob njega tudi vlada. To bi se dalo sklepati iz tozadnevne beležke v »Triglav-u« z dne 28. januarja 1870 in iz tega, ker je ime v pravilih črtano šele naknadno, kakor prvotni § 25., ki govori o zvezi društva s sorodnimi društvi po drugih krajih in o čemer vemo, da je vlada skušala tedaj preprečevati z vsemi sredstvi.

(Dalje prihodnjic.)

Politični pregled.

Wendel Hermann: Aus der Welt der Süd-slaven. J. H. W. Dietz Nachfolger, Berlin, 1926. Str. 282. — Po prevratu ni minulo menda še nobeno leto brez kake Wendlove knjige, tikajoče se Jugoslavije ali Jugoslovanov in vse so enako aktualne, važne, zanimive in živahno pisane. To pot je izdal ponatis nekaterih svojih člankov iz »Gesellschaft«, »Die Wage«, dunajske »Arbeiter Zeitung«, »Frankfurter Zeitung« in »Prager Presse«, ki jih je objavljaval v teh listih od leta 1918.—1926. Vseh je 42 in so razvrščeni v politične, zgodovinske, socialistične in potopisne, a za nameček je dodal še 11 prevodov iz jugoslovanske lirike. V političnih člankih govori o vseh najvažnejših jugoslovanskih političnih strankah (o SLS referira jako simpatično, dočim imenuje Radića patološkega demagoга), referira o našem notranjepolitičnem razvoju in o našem tisku (slovenskega stavlja pred belgrajskega) ter razpravlja o nekaterih najvažnejših notranjepolitičnih problemih (manjšine, Makedonija, Črna gora, Dalmacija, muslimani). V zgodovinskem delu govori najprej o kmetiškem gibanju na Hrvaškem l. 1848./49. in o usodni bitki pri Kumanovem, nato se pa intenzivno peča z vprašanjem sokrivde Srbije na izbruhu svetovne vojne ter s tozadevnem memoarno literaturo. Tu se vedno ponavljajo očitki na račun Srbije, a prav tako kakor pred nekaj meseci Seton-Watson (glej njegovo knjigo »Sarajevo«) obtožuje belgrajsko vladu, ker je ni pripraviti do tega, da bi objavila uradne dokumente, nanašajoče se na dogodke pred in ob izbruhu vojne, čeprav to silno škoduje našemu prestižu v zunanjem svetu. V oddelku »Sozialistisches« je gotovo najzanimivejša razprava o »marksizmu in jugoslovanskem vprašanju«, o kateri sem že govoril v tej reviji (glej letnik IV.), razen te pa ob objavlja še poročilo o Lassallovem potovanju v Orient leta 1856. in o Lapčevićevi zgodovini socializma v Srbiji ter tople slike štirih prezanimivih balkanskih socialnih bojevnikov (Sv. Markovića, Dr. Tucovića, D. Popovića in Hr. Botjeva). V potopisnih spominih nam podaja osem izkristaliziranih žanrskih slik iz Rogaske Slatine, Dalmacije, Smedereva in Belgrada, a med prevodi so zastopani S. Jenko, Dj. Jakšić, V. Ilić, V. Rajić, A. Šantić, V. Petrović, D. Anđelinović in G. Krklec.

Čeprav torej razpravlja Wendel v tem delu o najrazličnejših pojavih in vprašanjih ter povrh še brenka na liro, jo bo človek prebral z največjim užitek in zadovoljstvom, kajti tudi nam samim pove marsikaj novega in zanimivega. Tu je Wendel vnovič

dokumentiral svoje globoko poznanje ne samo zunanje snovi, temveč najrahljajših tresljajev jugoslovanske duše in je v tem pogledu gotovo vsaj v inozemstvu brez tekmeča. Če se zavedamo, da piše mož za Nemce, tudi njegovemu poudarjanju zloglasnega »narodnega in državnega edinstva« skoraj ne moremo preveč oporekati, ker izvira očitno iz sličnih motivov, kakor so bili naši v medvojnih prizadevanjih za osvobojenje. Kakih netočnosti v knjigi skoraj ni zaslediti, pisana je pa v tako sijajnem in lapidarnem slogu, da jo prebere človek kar v dušku, zato jo seveda najtopleje priporočamo. Če pomislimo, da informativna dela, ki izhajajo v inozemstvu o naši državi in njenem prebivalstvu, zlasti ona, pri katerih ima svoje prste kako ministristvo, Slovence skoraj dosledno in menda namenoma ignorira, moramo biti Hermannu Wendlu tudi za to knjigo še prav posebno hvaležni. E.

Literatura. Uredništvo je prejelo naslednje publikacije:

Dr. Jeraj Jos.: Državljska vzgoja. — Vzgojiteljem mladine. Maribor 1926. Samozaložba. Str. 88. — Knjiga, ki je edina te vrste v slovenskem in srbskohrvaškem jeziku in je namenjena predvsem učiteljstvu, obsega načelne temelje o državi, bistvo državljanske vzgoje in praktična navodila za državljansko vzgojo. Ker smo Slovenci po vsej svoji tradiciji navajeni gledati v državi nam nekaj tujega in sovražnega, gotovo še prav posebno potrebujemo državljanske vzgoje, zato to temeljito delce priznanega avtorja ne bo služilo le učiteljem, temveč prav tako tudi predavateljem po naših prosvetnih društvih, kjer bi bilo vsekakor treba bolj gojiti tudi politično izobrazbo. H knjizici se še povrnemo.

Mala knjižnica je naslov zbirki poljudnih, a dobrih brošuric, ki jih izdaja Hrv. pučka stranka za široke sloje hrvaškega ljudstva. Zadnji trije zvezki (zv. 7—9) obsegajo dr. Andrićevo »Politika kao nauka«, dr. Jere-tičevo »Katolici i politika« in dr. Andričev ljudski roman »Svega sveta dika«, v katerem prav dobro ironizira nekdanjo Radićevo demagoštvo z republiko. Slične brošurice bi bralo gotovo tudi naše ljudstvo rado in s pridom.

Kulturni pregled.

Naše prosvetno delo. Kmalu bo minilo 30 let, odkar delujejo med slovenskim narodom kat. izobraževalna in prosvetna društva. Delo 30 let kaže napredek zlasti v tem, da se podaja izobrazba vedno bolj siste-

matično, rekel bi individualno, dočim se je pred vojno vršilo vzgojno prosvetno delo le bolj v masi. Vsled tega tvorijo katoliška prosvetna društva, orlovski odseki in orliški krožki kakor tudi Krekova mladina nekako prosvetno nadaljevalno šolo. Vedno bolj se pa čuti potreba po centralni Krekovi socialni prosvetni šoli v Ljubljani, kjer bi se vzgajali voditelji prosvetnih edinic. Po deželi se namreč občuti veliko pomanjkanje voditeljev. Delo se vedno bolj specificira, kopiči in množi, zato dandanes ne prenese več pleča enega samega moža tega bremena. V Nemčiji vrši to delo Volksverein z lepo urejenimi tečaji, kateri se vrše skozi vse leto v Franz-Hitzehausu v Paderbornu. V vsakem večjem okraju v Nemčiji naletiš že na izsolanega voditelja. Treba je torej, da se tudi pri nas združijo vse osrednje organizacije, katere naj bi napravile skupen učni načrt in po tem načrtu uravnale pouk. Nikakor ni umestno, da bi posnemali podobne inozemske visoke šole, kajti naše organizacije so samonikle, imajo nekaj specifičnega v sebi in v svojem ustroju. Zato mora biti samonikla tudi Krekova socialna prosvetna šola. V dokaz živahnega delovanja naših organizacij naj služi sledeči pregled dela, katerega sta izvršili Prosvetni zvezi v Ljubljani in Mariboru.

V ljubljanski Prosvetni zvezi je včlanjenih 206 prosvetnih in izobraževalnih društev. Izmed teh je poslalo za l. 1925./26. statistiko 162 društev, po tej statistiki štejejo ta društva 12.216 članov, 5500 in moških in 6714 ženskih. Priredila so 575 predavanj poljubne vsebine, 57 narodnoobrambni in Koroški in Goriški, 359 skioptičnih, 71 zdravstvenih in s filmom. Gledaliških predstav je bilo 610, od katerih so plačala društva 30.000 Din taks. 86 je bilo prosvetnih večerov z deklamacijami, petjem in godbo; napravila so 35 izletov, dvoje skupnih romanj s posebnimi vlaki. Odbori so imeli 814 sej in 167 rednih občnih zborov, podrobno delo se je vršilo tudi po odsekih. 72 pevskih odsekov je n. pr. imelo 648 pevskih vaj, 61 samostojnih pevskih koncertov; 58 dramatičnih odsekov je priredilo 348 iger in imelo 347 vaj. 27 ženskih odsekov je imelo 108 sestankov, 19 gospodarskih odsekov je priredilo 95 sestankov, 117 tamburaških zborov je vadilo v 1370 vajah in imelo 86 nastopov, 11 godbenih odsekov je imelo 920 vaj in 156 nastopov. Knjižnice vodi 117 društev in so izposodile 28.982 knjig. Izposojevalnica skioptičnih slik pri Prosvetni zvezi šteje 204 serije s 6052 slikami; posodila je tekom leta 440 serij s 14.830 slikami. 40 društev ima lastne skioptične aparate, 3 društva imajo kino aparate in 4 radio aparate. Izposojevalnica ima potujoče kino in 7 filmov verske vsebine z dolžino 2000 metrov. — Vestnik Prosvetne zveze izhaja v 700 izvodih, kateri nudi nasvete in migljaje za voditelje društev. V Ljubljani deluje pri Prosvetni zvezi ljudska knjižnica, katera šteje 5159 zvezkov

in je izposodila 14.778 knjig. Prosvetna zveza v Mariboru šteje 164 društev, kjer je včlanjenih 13.077 članov, in sicer 6027 moških in 7050 ženskih. Priredila so društva 563 predavanj prosvetne vsebine. Vprizorila so 395 predstav in imela poleg tega 107 raznih prireditev. Odbori so imeli 663 sej, v zvezi je včlanjenih 24 dramatičnih odsekov, 41 pevskih, 22 godbenih, 12 mladinskih in 20 dekliskih zvez. Centralni odbor v Mariboru je aranžiral kmetske dneve, kateri so zelo povoljno izpadli in nudili udeležencem zlasti kmetsko stanovsko prosveto. Mariborska Prosvetna zveza izdaja tudi glasilo »Naš dom«, katero je skupno glasilo za člane in članice obeh Prosvetnih zvez. Omenjene številke govore jasno o požrtvovalnem in idealnem delu med našim narodom. V. Z.

Literatura. Uredništvo je prejelo naslednje publikacije.

London J. — Magajna Fr.: Kristof Dimaj. (Mohorjeva knjižnica, zv. 12.) Prevalje 1926. Str. 404. — J. London je eden najbolj znanih in najboljših ameriških pripovednikov, zato moramo biti uredniku »Mladike« in »Mohorjevi knjižnici« le hvaležni, da nam je preskrbel prevod tega lepega dela, ki ga bosta brala z enakim zanimanjem in užitek kmet in izobraženec. Povest se godi med iskalci zlata na Alaski.

Kmetova Marija: Sveti Frančišek Asiški. (Mohorjeva knjižnica, zv. 13.) Prevalje 1926. Str. 00. — Pisateljica je na licu mesta in temeljito proučila življenje tega velikega svetnika, zato nam ga je tudi lahko predstavila tako neposredno in pristrčno. Morda je to najboljši življenjepis kakega svetnika v naši literaturi.

Dickens Ch. — J. Vidmar: Božična pesem v prozi. (Mohorjeva knjižnica, zv. 14.) Str. 104. — To delo ima že svoje svetovno ime, zato je menda vsako hvalisanje odveč. Ali bi ne kazalo pridejati vsakemu prevodu vsaj nekaj informativnih besed o delu in njegovem avtorju (s sliko)?

Dr. Zigon A.: France Prešeren, poet in umetnik. — Prešernova čilanka. V Celovcu 1914, 1922. Tiskala in založila Družba svetega Mohorja. Strani CXCI + 88 + 12 in IX + 232 + 96. — To je življensko delo znanega prešernoslovca, v katerem je zbral vse tuje in svoje izsledke o našem največjem pesniku ter podal razlago poetovega genija, kakor ga umeva on.

Socialni pregled.

Konec naše socialne politike? Dne 17. januarja t. l. je razpravljal finančni odbor našega parlamenta o proračunu ministrstva za socialno politiko. »Socialna Misel« je že v zadnji številki izpregovorila o tej važni zadevi nekaj načelnih besed in podala nekaj konkretnih predlogov, toda položaj se je od

tedaj še bistveno izpremenil. Radikalsko-radikalna večina finančnega odbora je namreč še črtala okroglo eno četrtino dosedanjih kreditov za invalide, črtala vse kredite za izseljeniško službo, odpravila vse krajevne korporacije za varstvo otrok, odpravila vse referente za socialno skrbstvo pri velikih županstvih, skoro za polovico zmanjšala kredite za podporo raznim humanitarnim organizacijam, črtala vse kredite za posredovalnice za delo itd. itd. Skratka: razen do skrajnosti okrnjenega invalidskega skrbstva bodo odpravljene sedaj še poslednje socialnopolitične institucije, ki so jih ustanovile bivše avtonome pokrajinske vlade, a jih je pozneje za časa ministrov dr. Kukovca in dr. Žerjava prevzelo v svoje skrbstvo ministrstvo za socialno politiko. Ostali nam bodo sedaj le še oni zavodi, ki se vodijo in upravljajo avtonomno, a tudi glede teh vemo, da služijo v sedanji obliki v prvi vrsti za kreditne vire raznim strankarskim bankam ter za preskrbovalnico raznim socialističnim in SDS priganjačem. Tako smo prišli v devetem letu osvojenega in praktičnega izvajanja »narodnega in državnega edinstva« do tega, da sedaj država sama podira vse, kar je poprej jemala v svojo upravo z utemeljevanjem, da more le ona dobro voditi te posle.

Na prvi pogled izgleda to demontiranje državne socialne politike tragično, toda če vso zadevo dobro pomislimo, jo moramo pravzaprav le — pozdraviti. Vse dosedanje izkušnje na tem polju nam namreč kažejo, da so soc. politične institucije najlepše uspevale, dokler niso prišle v belgrajsko upravo, kakor hitro se je pa zgodilo to, so začele rapidno propadati in polagoma izgubljati za delovno ljudstvo svoj zmisel. Dokler je Belgrad držal te stvari v roki, je bilo na kako remedium skoro nemogoče misliti, dočim jih bo sedaj, ko jih sam daje iz rok, mogoče zopet vzpostaviti v nekdanje stanje ter nadaljevati z njih organizacijo tam, kjer je bila s centralizacijo prekinjena.

Slovensko delovno ljudstvo (ne samo delavci, temveč v isti meri tudi desetletni naši bajtarji in malih kmetov) stoji vsled tega pred važnimi vprašanji. Nekoč je bilo lahko; tedaj je naš brezposelni delavec sedel na vlak in se odpeljal v Trst ali v alpske rudnike ali celo na Westfalsko in povsod je dobil delo takoj, a do grla zadolženi kmetič je prodal kravo in se odpeljal v Ameriko, kjer je v par letih zaslužil toliko, da je plačal dolgove, popravil hišo in še dokupil kako njivo, travnik ali gozdič. Danes je tega konec in Slovenija stoji pred najtežjimi socialnimi problemi, o katerih se pred vojno pri nas nikomur še sanjalo ni, dočim pomenjajo danes eksistenčno vprašanje slovenskega ljudstva in ne le njegovega proletarijata v ožjem pomenu besede. Glede na to je tudi več kot samo ob sebi umevno, da sedaj izvoljeni okrožni zbori ne bodo mogli in ne bodo smeli iti mimo teh slovenskih živ-

ljenjskih vprašanj z izgovorom: »To so dolžnosti države!« Socialna politika je stvar občin, okrajev, okrožij in države, kajti nekatere zadeve so takega značaja, da jih more že po svoji naravi uspešno voditi le ta upravna edinica, druge zopet pritičijo drugi. Če je v zadnjih letih država vse brezglavo centralizirala in s tem upropastila, še nikjer ni rečeno, da spadajo vse te zadeve res v delokrog državne uprave, zlasti tako popolnoma nesposobne in birokratične, kakor je žal naša. Ves problem sanacije naše kaotične uprave je vendar v tem, da se skrb za posamezne zadeve poveri onim činitelem, ki so za to v prvi vrsti sposobni in poklicani in da se zlomi vladajoči centralizem, ki upropašča vse. In če se omejimo na socialno politiko, vendar nihče ne more trditi, da je n. pr. skrbstvo za ubožce in za mladino naložba države, temveč v prvi vrsti občin in okrajev, a pod nadzorstvom okrožij. Skrbstvo za brezposelne na drugi strani nikoli ne more biti zadeva občin ali pa celo kakih korporacij (n. pr. Delavske zbornice), temveč okrožij, a skrb za vojne invalide naložba države itd.

S tega vidika bo treba premotivirati tudi organizacijo delokroga pravkar izvoljenih okrožnih zborov, ki bodo imeli prav velike in važne naloge ravno na polju socialne politike. Seveda bo zavzemalo vprašanje denarja tu odločilno vlogo, a nihče tudi ne pričakuje in ne zahteva organizacije okrožnega socialnega skrbstva čez noč, vsekakor se bo pa treba pobrigati, da izroči država okrožnim samoupravam za kritje tozadevnih stroškov vsaj one vire, ki so na razpolago že sedaj, a se država sploh ne briga za njih uporabo. Zadnja številka »Socialne Misli« je n. pr. opozorila na prispevke delavcev za posredovalnice za delo, ki jih je sedaj finančni odbor sploh odpravil, dočim se stekajo prispevki še vedno v OUZD. Pravice do tega denarja nam ne bo mogel odrekati nihče in z njim bi se dalo, kakor trdi člankar v »Socialni Misli«, popolnoma urediti osnovni del skrbstva za brezposelne, ne da bi bilo treba iskati za to kakršnegakoli denarnega vira drugod. In podoben izhod bi se našel gotovo še za marsikak del socialnega skrbstva, da o onih institucijah, ki se itak vzdržujejo same (n. pr. zavarovalnice) niti ne govorimo in ki tudi vprav kriče po radikalni decentralizaciji. Končno bo treba že takoj od početka misliti tudi na obema slovenskima samoupravama skupne socialne institucije, o čemer pa ob drugi priliki.

J. Š.

Nemški načrt gospodarskega parlamenta.

Da skuša tudi Nemčija na kak način udeležiti misel sodelovanja stanovskih, gospodarskih organizacij pri vstvarjanju vrhovne državne volje, je več kot razumljivo. Njeno gospodarstvo teži poleg splošnih posledic svetovne vojne ne baš majhna vojna odškodnina, izguba dežel in kotonij,

omejitev svobodnega kretanja zlasti v pogledu denarja in uprave državnih železnic. Na drugi strani pa tudi politične razmere niso rožnate. Četudi izvzamemo pretekle desničarske in levičarske vstaje in splošno državno psihozo, ko se še vedno z gotovostjo ne ve, ali je Nemčija de facto republika ali monarhija, ali se priznava današnje mednarodno stanje ali ne (Stresemann je n. pr. odločno odklonil slično garancijsko pogodbo glede vzhodne meje kot se je sklenilo v Locarnu glede zapadne), ali hočejo predvojni vladajoči sloji dopustiti delovnemu ljudstvu številu odgovarjajoči vpliv pri državnih poslih ali ne (veleindustrija je n. pr. še o počitnicah razmišljala o tem, ali pripozna sodelovanje z delojemalci ali ne), je za splošno politične razmere dovolj značilno, da pride najmanj vsakega pol leta nova vlada, da pravzaprav od l. 1920. nobena vlada ni bila vlada parlamentarne, gotove večine, da tudi stranke same niso enotne in je torej smotreno gospodarsko delovanje oteženo. Pri vsem tem se ne sme pozabiti, da se je tudi v Nemčiji poskušalo z levičarsko in desničarsko gospodarsko diktaturo. Kurt Eisner je poskušal na Bavarskem osrečiti prebivalstvo z vojaškimi, delavskimi in kmetskimi sosveti, osrednja vlada je morala odstaviť saško vlado v vikorakanjem pruskih čet, a Kapp, Hittler in Ludendorff so se hoteli proslaviti kot nemški fašisti. In ne baš v zadnjem oziru radi svoje levičarske finančne reforme je dobil znani Erzberger sedem strelcev v glavo in je padel gospodarski ženin Walter Rathenau...

Pod vplivom revolucije je določila weimarska koalicija v čl. 165. ustave: »Delavci in nastavlenci so poklicani, enakovredni pri sodelovanju ureditve mezdnih in delovnih pogojev kakor tudi celokupnega gospodarskega razvoja produktivnih moči, skupno s podjetniki. Delavcem in nastavlencem se da v brambo njihovih socialnih in gospodarskih interesov zakonito zastopstvo v delavskih obratnih kator tudi — okrajnih in v državnem delavskem svetu. Socialno in gospodarsko-politični zakonski osnutki načelne važnosti se morajo od vlade pred predložitvijo dati državno-gospodarskemu svetu v odobritev. Drjavno-gospodarski svet ima pravico, da tudi sam predlaga take zakonske osnutke. Če jim vlada ne pritrđi, lahko svet svoj osnutek vñlub temu predloži parlamentu.«

Dne 4. februarja 1920 je nato izšel zakon o delavskih obratnih svetih, 4. maja 1920 pa naredba o začasnem državno-gospodarskem svetu. Slednji naj bi predstavljal vrhovno organizacijo obratnih svetov, ki jim je bila odkazana naloga čuvati skupne produkcijske interese delodajalcev in delojemalcev, oziraje se na poklicno razvrstitev in teritorialnost. Ti gospodarski sosveti se niso mogli vzbuditi k življenju. L. 1922. so poskušali z zakonom o stanov-

skem zastopstvu za trgovino in industrijo, a osnutek je shiral pri prvem pojavu. Ostal je pri življenju le državno-gospodarski svet, seveda ne več v prvotni zamisli, ker niso delovali obratni in okrajni delavski sveti. Različna gospodarska združenja, katerih je v Nemčiji čez 4000 po številu, so hotele stvoriti iz njega gospodarski parlament in napovedala konkurenco, kdo bo v njem zastopan. Vlada mu je prvotno določila 100 članov; na podlagi pogajanj z gospodarskimi združenji je morala zvišati število na 200. Drjavni svet (zastopstvo dežel) je zvišal število na 280, a parlament na 326! Ti člani so se razdelili na 10 skupin. V prvih 6 so bili zastopani tisti, ki naj bi bili predstavitelji neposredne produkcije in delitve gospodarskih dobrin. V teh skupinah je bilo enako število delodajalcev in delojemalcev. Skupinam 7—10 so pripadali zastopniki konsuma, uradništva, prostih poklicev in od vlade oziroma državnega sveta imenovanih članov. Težišče dela je bilo v smislu naredbe v plenarni skupščini, manj važne stvari naj bi reševala dva stalna odbora. Izkazalo pa se je v praksi, da je ta organizacija za delo nesposobna, tako vsled ustroja, kot radi premajhne kompetence, ki je obstojala v bistvu v dajanju mnenj! Če naj se poda le mnenje v plenarni skupščini, je slednja zato absolutno neprikladna, kar je drastično dokazal razvoj. L. 1921. se je plenarna skupščina sešla 22krat, l. 1922. le 16krat, l. 1923. le 8krat in od l. 1923. se sploh ni več sešla! Oba prvotna stalna odbora — gospodarsko in socialno-politični — sta dobila še finančno-političnega, a l. 1923. je bilo vseh odborov že 53!

L. 1923. je vlada skušala v sporazumu z vodstvom poenostaviti ta razmreženi aparat. Plenarne skupščine naj bi se sklicale le po dogovoru z vlado, kar se, kot omenjeno, od l. 1923. dejansko ni nikdar izvršilo; delo naj bi opravljali le odbori, finančni, gospodarski, socialno-politični odbor in odbor za stanovanjsko in naseljeniško vprašanje in odbori, predvideni v zakonih, naj bi se shajali po prostem preudarku, drugi pa le po odobritvi pristojnega ministrstva in vodstva. Vsi odbori pa naj razpravljajo le o tem, o čemer rabi vlada strokovno mnenje. Če hočejo dajati inicijativo, smejo to le po odobrenju vodstva, to pa zopet po odobrenju pristojnega ministrstva. Prosto vožnjo in dnevnice imajo le člani glavnih odborov (finančnega, socialnega, gospodarskega), za druge je de facto ostalo — ime na vizitkah. Drjavno gospodarski svet v prvotnem sestavu ni niti več obstojal in je imel sedaj izmed 326 le še 210 članov.

Vlada je sestavila nov osnutek o reorganizaciji sveta. Bistvena njegova naloga bo posvetovanje z vlado in zakonodajnimi korporacijami, tedaj v bistvu organizirano zasliševanje strokovnjakov in metoda gospodarskih kompromisov, ker vlada ne bo mogla več poljubno izbirati strokovnjake, ti

pa se bodo istočasno iz različnih taborov zaslíševali. Število stalnih članov se zniža na 123, število nestalnih se ne določa vnaprej. Le glavni trije odbori smejo imeti 30, drugi pa največ 24 članov. Načeloma ni nobeno gospodarsko združenje izključeno, da se njegovi zastopniki ne pritegnejo od slučaja do slučaja v posamezne odbore.

Stalni člani tvorijo tri oddelke; 41 članov določi poljedelstvo, industrija, obrt, trgovina, banke in promet; 41 članov določijo strokovne organizacije, ki pa morajo dati zastopstvo tudi nastavljenecem in predvsem poljskim delavcem; tretji oddelek pa obstoja iz zastopnikov mest, občin, zadrug, uradništva in prostih poklicev. En zastopnik se pritegne za inozemsko nemštvo, državni svet jih določi 8 za posamezne dežele, vlada pa tudi 8. Po novem osnutku gospodarski svet predlaga vladi zakonske osnutke in daje slednji obveznost, predložiti osnutke parlamentu. Če se ne strinja, poda parlamentu oddvojeno mišljenje, ki končno odloča. Gospodarski svet se da lahko zastopati v parlamentu po pooblaščenih. Zakone, ki izhajajo iz inicijative parlamenta, mora vlada istočasno kot državnemu predložiti tudi gospodarskemu svetu in mnenje obeh zopet parlamentu. Plenarne skupščine se bodo sklicevale le v izjemnih slučajih; težišče dela naj bo po novem zakonu v odborih. Stalni posredovalni odbor naj skrbi za izvedbo anket.

Vladni osnutek pripisuje državnemu gospodarskemu svetu v glavnem posvetovalno nalogo. Ker so v odborih zastopniki najrazličnejših nazorov in interesov, se bo oddano mnenje izkristaliziralo v gotovo, za splošnost znosno smer. Zakonodajnim korporacijam bo to organizirano gospodarsko strokovnjaštvo nudilo razbremenitev v zbiranju materiala in vstvarilo možnost koncentriranja le na politično polje. Gospodarski svet bo zbiral in predelaval želje gospodarskih krogov, stavljal predloge, dajal vladi vzpodbudo. A drugo glavno: izravnal bo gospodarske interese med seboj tako gospodarsko-politično med posameznimi pridobitnimi stanovi kot socialno-politično med obema velikima skupinama delodajalcev in delojemalcev. Izven strokovnih organizacij je tu dana možnost, da se obe skupini lahko ob vsakem času shajata. In tretje: s takim gospodarskim svetom se bo vzpostavila ožja zveza med vlado, njenimi odredbami, zakoni in po teh prizadetimi gospodarskimi krogi. Posebno važnost pripisuje vlada okolnosti, da se bo dala gospodarskemu svetu možnost podpirati vlado že pri koncepciji zakonskih osnutkov.

Zakonsko besedilo pravi kratko: »Na podlagi tega zakona in izvršilnega zakona o državno-gospodarskem svetu odobruje ta gospodarsko in socialno-politične zakonske osnutke, daje vzpodbudo h gospodarsko- in socialno-političnim ukrepom in vrši na poziv ali s pritrditvijo vlade gospodarske in

socialne poizvedbe. Vlada se lahko posluži podpore državnega gospodarskega sveta pri izvedbi gospodarsko-socialno-političnih odredb. Sodeluje posebno pri pripravljanju državno-pravne ureditve javno-pravnih stanovskih zastopstev za trgovino in industrijo, poljedelstvo, rokodelstvo in malo obrt in pri izvedbi določil čl. 165. ustave.«

Kritika prizna, da je tak organ organiziranega posvetovanja in gospodarskih kompromisov v stanu nekaj nuditi, a da pomeni v celoti le drago kompliciranje zakonodaje, tedaj aparata, ki je že sam na sebi zelo zamotan. Seveda ostane odprto vprašanje, če bo zakon sploh sprejet, kakor tudi, kaj tedaj, če bodo parlament, vlada, državni svet, vozili po dosedanjih kolesnicah. Kajti gospodarski svet le s posvetovalno močjo, še tako dobrim namenom vzpodbujati vlado, ji nasvetovati, odpove, kakor hitro odpovesta vlada in parlament. In to je ja notorično dejstvo, ki daje povod za razmišljanje o drugačnih parlamentih!

Dr. Čampa, Berlin.

Gospodarski pregled.

Slika iz nemškega gospodarstva. Norman Angell se je že pred vojno pečal z vprašanjem o vlogi zmagovalca in premaganca na gospodarskem polju ter ugotovil vsekako zanimivo dejstvo, da se v novejšem času tisti, ki je v vojni podlegel, po velikih vojnah prej opomore kot zmagovalec. Naslednji pregled naj ne služi kot dokaz gornje trditve, kar se tiče Nemčije, ker imajo te vrstice drug namen. Dejstvo je, da se v splošni politiki ne more iti mimo naroda, ki biva strnjeno skupaj kot 70 milijonski narod; dejstvo je nadalje, da tvori nemški problem osrednjo točko evropske politike, kakor tudi, da ima gospodarska plat v tej borbi najvažnejšo vlogo. A ne manj je znano, da se trudijo v tej tekmi vse države ugotoviti gospodarsko moč političnega prijatelja ali nasprotnika in je tovrstna nevednost le premožekrat vzrok napačnih političnih premis. Ko je n. pr. Anglija med vojno napovedala Nemčiji gospodarsko blokado, so gospodarski poznavalci obojih držav že v začetku dejali: Vojna je za Nemčijo izgubljena. Da se pa v bodoče bolje informirajo, so nemški gospodarski publicisti pridno na delu, da študirajo in objavljajo gospodarsko moč in organizacijo vseh držav. Poizkus iste naloge za nas je torej namen naslednjega odstavka.

Po vojni so si dali parolo: nemški človek je cilj nemškega narodnega gospodarstva! To se pravi: namen, nosilec, a tudi propagator, naj biva kjerkoli. Radi tega so se poslužili 33 milijonov nemških narodnih manjšin, da delajo v tujini propagando za vse, kar zmore mati-domovina. Domača

država, Nemčija šteje po statistiki iz l. 1925. 63.225.000 + 383.995 prebivalcev mesta Gdasko. Izmed mest imata Hamburg in Bremen preko milijona, 9 mest preko 400 tisoč, 34 preko 100.000, 286 občin pa preko 20.000 prebivalcev. Kar se tiče gibanja prebivalstva, je prišlo l. 1913. na 1000 prebivalcev 7-8, 1919. 13-4, 1920. 14-5, 1921. 11-8, 1922. 11-1, 1923. 9-4 porok, število rojstev se je menjavalo med 20—27 na 1000 prebivalcev, a smrtnih slučajev med 7—11-3; približno znaša prirastek 500.000 na leto. Letno izseljevanje pred vojno je znašalo 25.000, po vojni pa n. pr. l. 1925. 62.500. Večina gre preko domačih luk. Vseljevanje ni doseglo predvojnih števil. Število tujih delavcev v Nemčiji je padlo od 400.000 l. 1913. na 151.000 l. 1920., 120.000 l. 1923. in 130.000 l. 1924. Stanovanjska statistika izkazuje novih stanovanj: L. 1919. 57.000, 1920. 103.000., 1921. 134.000, 1922. 147.000, 1923. 118.000, 1924. 106.000, 1925. 150.000. Predvojni primanjkljaj je znašal 296.000, po vojni: 200.000. 83-8% delavcev ima do delavnic do pol ure ozir. do 1 ure hoda, dve tretjini gresta peš, ena petina s kolesom, ena osmina z železnico, ena dvajsetina s cestno železnico.

Na podlagi statistike delavskega ministrstva znaša število delavcev 7.190.700, med temi 1.592.260 žensk. Delavstvo je zaposleno v 300.000 obratih. Izmed obratov je 399 premogokopov s 790.500 delavci, 577 premog. s črnim premogom s 182.000 del.; solin 278 s 35.800 del.; železnih rudnikov 582 s 31.200 del.; drugih rudnikov 220 s 31.500 del.; s čoto je zaposlenih 650 obratov s 23.200 del.; s strojno industrijo 14.140 s 590.000 del.; z kovinsko industrijo 25.500 s 522.400 del.; tvornic za lokomotive je 200 s 154.500 del.; tvornice za avtomobile 1650 s 126.600 del.; ladjedelnic 523 s 120 tisoč del.; mala železna industrija 5000 s 118.860 del.; bombažnih tovarn 2850 s 286 tisoč del.; za volno 1970 s 172.000 del.; za tobak 7250 s 175.000 del.; za sladkor 300 s 74.000 del.; za pecivo 23.700 s 60.000 del.; žganjarn 3390 s 55.000 del.; mlinov 21.300 s 52.200 del.; opekarn 5300 s 145.000 del.; kamenolomov 4170 s 74.400 del.; lesne industrije 16.700 s 165.800 del.; mizarstev 14.750 s 134.000 del.; žag 9870 s 130.000 delavcev.

Podani pregled nam kaže, da je v rudarstvu zaposlenih 1.100.000, v tekstilni industriji 760.000; v kovinski industriji 2 mil. 160.000 delavcev, da se omejimo na važne panoge.

Narodni dohodek — če se sme rabiti ta izraz — znaša po mnenju državne zveze za nemško industrijo 43—48, po mnenju strokovnih organizacij 52—60, po mnenju instituta za raziskovanje konjunktore pa 50—55 milijard mark za l. 1925. ali 675 milijard dinarjev.

Če primerjamo število vsled mezdnih bojev izgubljenih dni v Nemčiji in Angliji, dobimo tole sliko:

Nemčija	1923	14.140.000	Anglija	10.670.000
"	1924	35.860.000	"	8.321.000
"	1925	16.860.000	"	7.970.000

Pri tem je upoštevati v Nemčiji dobo silne inflacije! Mezda se je v primeri s predvojno dobo dvignila od 82 na 144%, življenje pa podražilo v razmerju 142 : 100. Število veljavnih tarifnih pogodb se suče okrog 1300. V l. 1923. je obsegalo 40% delavskih tarifnih pogodb tudi tako zvano socialno mezdo, t. j. družinske doklade, a l. 1925. le še 7% izmed na novo sklenjenih. Prejšnje se je delavcem večinoma posračilo obdržati. Doklade so različne. V rudarstvu znašajo n. pr. 10 fenigov na šilto, v kovinski industriji 2 feniga na uro za otroka. Celotna socialna bremena znašajo letno 1,6 milijard mark. Za delavsko zavarovanje se letno prispeva 750 milijonov. Od tega delodajalci 250, za invalidsko zavarovanje pa 330, od tega dajo delodajalci 165 milijonov mark.

Število brezposelnih se je sukalo v letu 1926. med 2.000.000 do 2.550.000, število tistih, ki so bili le nekaj dni zaposleni, pa je znašalo okroglo 2.100.000. Število brezposelnih nastavlencev je znašalo v maju 1926 250.000. Indeksna številka se je dvignila od 131-3 1925 do 135 sredi leta 1926.

Kar se tiče zavarovanja, kaže statistika, da je c. 30% vsega prebivalstva zavarovana, da ima Nemčija 8000 bolniških blagaj s 20 mil. članov, da je proti nezgodam zavarovanih c. 24 milijonov oseb, da je v Nemčiji 60 zasebnih in javno-pravnih zavarovalnih družb.

Spuščati se v posamezne industrije, je seveda nemogoče. Na kratko bi se dalo reči, da ima Nemčija dva glavna industrijska pasova: od Šlezije do Wesre, od švicarske meje dalje ob Renu do Holandske. Gornješlezijski premogokopi so druga največja industrijska naselbina. H premog se pridružuje druga ruda s težko industrijo; v Breslavi so konfekcijska, kateri sledi industrija za pohištvo, vozove, lokomotive; na Saškem je tekstilna, v Leipzigu prevladuje strojna, okoli pa se razprostira premogovna, ki prehaja v turinskem lesu v porcelanasto, manufakturno in malo železno industrijo. V okolici Halleja do Braunschweiga prevladuje sladkorna, v smeri Harza težka, tekstilna in tobačna industrija. Drugi pas ima svoj značaj po rensko-westfalskem industrijskem okrožju s premnogimi varijantami na jugu, s premnogimi vrstami, katere vstvarjajo zakladi Porenja, Porurja in Westfalske. Upravno središče tega življenja je Berlin, pomorsko-upravno pa Hamburg.

(Konec prihodnjic.)

VZAJEMNA ZAVAROVALNICA

V LJUBLJANI, DUNAJSKA CESTA 17

je edini slovenski zavarovalni zavod, ki zavaruje proti požarnim škodam poslopja, premičnine in poljske pridelke ter zvonove proti razpoki. Sprejema življenska zavarovanja v vseh kombinacijah.

Strojne tovarne in livarne d. d. Ljubljana
Dunajska cesta št. 35.

Leta 1688 ustanov. **Zvonarna** Karlovška cesta 1.

Največja, najstarejša in najbolj vpeljana domača zvonarna, večkrat odlikovana na razstavah v svetovnih mestih, kakor: v Parizu, na Dunaju, v Pragi, v Trstu itd. Njeni prvovrstni zvonovi so razstavljeni na vsakokratnih vzorčnih velesejmih v Ljubljani in v Zagrebu.

Najboljši material. Krasni glasovi. Kratek dobavni rok. Absolutno konkurenčne cene. Ugodni pogoji. Zahtevajte cenik.

SOLIDNA POSTREŽBA
FRANC PAVLIN

v trgovini s špecerijskim, manufakturnim in galanterijskim blagom.

Centrala: **Gradišče 3**

Podružnici:

Trg Tabor 4
Borštnikov trg 4

